

Hendek Gazvesi'ne Katılan Kabileler

Tribes Participating in the Battle of the Trench (Khandaq)

Abdurrahim Arslan

Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
Assist. Prof. Dr., Harran University Faculty of Theology, Department of Islamic History
Şanlıurfa / Turkey
a.rahimarslan1975@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8630-4149

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article

Geliş Tarihi: 24 Ekim 2023 / **Date Received:** 24 October 2023

Kabul Tarihi: 8 Aralık 2023 / **Date Accepted:** 8 December 2023

Yayın Tarihi: 1 Ocak 2024 / **Date Published:** 1 January 2024

Yayın Sezonu: Ocak 2024 / **Pub Date Season:** January 2024

Atıf: Arslan, Abdurrahim. "Hendek Gazvesi'ne Katılan Kabileler". *Akademik Siyer Dergisi* 9 (Ocak 2024), 38-56.

Citation: Arslan, Abdurrahim. "Tribes Participating in the Battle of the Trench (Khandaq)". *Journal of Academic Sirah* 9 (January 2024), 38-56.
<https://doi.org/10.47169/samer.1380433>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Yayıncı: KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Published by: KSU Sirah Researches Application and Research Center

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların Kaynakça'da belirtildiği beyan olunur (Abdurrahim Arslan).

Ethical Statement: It is declared that during the preparation process of this study, scientific and ethical principles were followed and all the studies benefited from are stated in the bibliography (Abdurrahim Arslan).

Bu makale Creative Commons Atıntı-Gayriticari Türetilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-Nc 4.0).

Öz

Medine'ye hicret genelde Müslümanların, özelde ise Hz. Peygamber'in hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Mekke'de gördükleri eziyet ve meşakatlere karşı sabırla iktifa ettikleri günlerden sonra, Müslümanlar Medine'de bağımsız bir topluluk haline gelerek düşmanlarına karşı koymaya başlamışlardır. Hz. Peygamber Medine'nin güvenliğini sağlamak ve Müslümanların egemenliklerini pekiştirmek amacıyla şehirde ikamet eden Yahudi kabileleriyle sözleşme düzenlemiştir. Aynı amaca matuf Medine dışına seferler düzenlemiş ve bazı kabilelerle saldırmazlık antlaşmaları yapmıştır. Bu bağlamda Mekke Medine arasında ikamet eden ve Kureyş'in ticaret yolu üzerinde bulunan bazı bedevî kabilelerle Müslümanlara saldırmamak ve onlara karşı düşmanlarına yardım etmemek üzere uzlaşmıştır. Hz. Peygamber'in yaptığı bu faaliyetler başta her fırsatta kendisine karşı her türlü düşmanlığı gösteren, geçimlerini ticaretle sağlayan Kureyş olmak üzere, bu güzergâhta yer alan ve Kureyş'in ticarî kervanlarında yararı olan kabilelerin çıkarlarına zarar vermiştir. Bundan dolayı bu kabileler Medine üzerine sürekli saldırı teşebbüsünde bulunmuş ve Müslümanlar da bunlara karşılık vermek zorunda kalmışlardır. Müşriklerle savaşa izin verildikten sonra Batn-ı Nahle Seriyesi'yle başlayan askerî faaliyetler Bedir ve Uhud'la devam etmiş, Hendek Savaşı'yla doruk noktasına ulaşmıştır. Bu çalışmada Medine'de kurulan İslâm Devleti için bir dönüm noktası olan Hendek (Ahzâb) Gazvesi'ne katılan kabileler ele alınmıştır. Hangi kabilelerin Ahzâb içinde değerlendirildiği, bunların Hendek'ten önce ve sonra İslâm'a karşı tutum ve ilişkileri, bu savaşta üstlendikleri rolleri incelenmiştir. Bu bağlamda Benî Nadir'in riyasetindeki Yahudi heyetinin Ahzâb ittifakındaki lobi faaliyetlerine dikkat çekilmiştir. Ahzâb içinde yer aldığı tespit edilen kabileler hakkında genel bilgiler verilmiş, Müslümanlarla ilişkileri değerlendirilmiştir. Kabileleri birleştirme görevini her ne kadar Yahudiler gerçekleştirmişlerse de bu savaşın ana aktörleri Kureyş ve Gatafân kabileleri olup isimleri geçen diğer kabilelerin bunlara bağlı hareket ettiğine işaret edilmiştir. Hendek Gazvesi'nin olay ve olgularıyla, katılan tarafları ve sonucunda ortaya çıkan netice itibarıyla farklı bir savaş olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Medine, Hendek Savaşı, Kureyş, Kabile.

Abstract

The migration to Medina, generally for Muslims and specifically for Prophet Muhammad, was a turning point in his life. After enduring patiently the hardships and persecutions they faced in Mecca, Muslims in Medina became an independent community and began to resist against their enemies. The Prophet established treaties with the Jewish tribes residing in the city in order to ensure the security of Medina and strengthen the Muslims' sovereignty. He also organized expeditions outside of Medina with the same objective and made non-aggression pacts with some tribes. In this context, agreements were made with certain Bedouin tribes residing between Mecca and Medina, located along the trade route of the Quraysh, not to attack the Muslims and not to assist their enemies. These activities undertaken by the Prophet, primarily targeted the Quraysh, who consistently showed hostility towards him on every occasion and who earned their livelihood through trade. It also went against the interests of tribes along this route that benefited from the trade caravans of the Quraysh. As a result, these tribes constantly attempted to launch attacks on Medina, and the Muslims were forced to respond to them. After permission was granted to engage in warfare against the polytheists, the military operations began with the Batn-ı Nahle expedition, continuing with the battles of Badr and Uhud, reaching their peak with the Battle of the Hendek. This study focuses on the tribes that participated in the Battle of the Trench (Ahzab), which was a pivotal moment for the Islamic state established in Medina. It examines which tribes were considered part of the Ahzab, their attitudes and relations towards Islam before and after the Battle of the Trench, and the roles they played in this battle. In this context, attention has been drawn to the lobbying activities of the Jewish delegation led by the Beni Nadir tribe within the Ahzab alliance. General information has been provided about the tribes identified as part of the Ahzab, and their relations with the Muslims have been assessed. While the Jews may have undertaken the task of uniting the tribes, the main actors in this battle were the Quraysh and the Gatafan tribes. It has been pointed out that the mentioned tribes acted in accordance with them. It has been concluded that the Battle of the Trench (Ahzab) was a different kind of battle in terms of its events, parties involved, and the resulting outcome.

Keywords: Sirah, Medina, the Battle of the Trench (Khandaq), Quraysh, Tribe.

GİRİŞ

Hendek Gazvesi'nden önce Müslümanlar Bedir'de parlak bir zafer elde etmiş, fakat bu etkileyici zaferi üç büyük felaket takip etmiştir. Bu felaketlerin ilki yetmiş şehidin verildiği Uhud Gazvesi'dir (Şevval 3/625 Mart). Ardından Müslümanlar açısından iki büyük musibet sayılan, on Müslümanın şehit edildiği Recî' Vak'ası (Safer 4/625 Temmuz) ve yetmiş Müslümanın şehit edildiği Bî'rîmâûne (Safer 4/625 Temmuz) olayları takip etmiştir.¹ Bu son iki musibet, Uhud Savaşı'ndan birkaç ay sonra vuku bulmuştu. Bir başka deyişle dört beş ay içinde Müslümanlar seçkin sahâbeden yüz ellisini kaybetmişlerdi ki, bu sayı o dönemin Müslüman toplumunun nüfusuna oranla çok büyük bir sayıdır. Yine Hendek'ten önce Müslümanlar, Yahudilerin iki kabilesine; Benî Kaynukâ' ve Benî Nadîr'e karşı büyük zaferler kazanıp onları Medine'den sürgün etmişlerdi.² Ancak buna rağmen Medine'de hala istikrar sağlanamamıştı. Zira başta Huyey b. Ahtab olmak üzere Benî Nadîr liderleri hala hayatta olup Medine'nin kuzeyindeki Hayber'e yerleşmiş ve Müslümanlar aleyhine yapılacak her türlü eyleme destek vermek üzere hazır bekliyorlardı. Diğer Yahudi kabilesi Benî Kurayza ise halen Medine'de ikamet ediyordu. Her ne kadar Müslümanlarla antlaşmaları olsa da onlara güven duyulmuyordu. Çünkü sağlam kaleleri, silahları ve birçok savaşçıları vardı. Nitekim Ahzâb ordusu Medine'ye vardığında Benî Kurayza, Hz. Peygamberle olan antlaşmayı bozmuş, savaş halinde olan Müslümanların endişelerini daha artırmıştır.³ Dolayısıyla Hendek Gazvesi öncesinde ve sırasında durum Müslümanlar açısından son derece tehlike arz etmekteydi. Tehlike Müslümanları her taraftan sarmış, her geçen gün korku ve tedirginlik artmıştır. Küfür cephesi her an Müslümanlara karşı komplolar kurmakla meşguldü. Kureyş, müşrik Araplar, Medine civarındaki Bedevîler, Yahudiler ve münafıklar küfür cephesinde birleşip Medine'de fitne ateşini körüklüyor, Müslümanlara soluklanma fırsatı vermiyorlardı.

Hendek Gazvesi'nden önce Müslümanlar açısından durum yukarıda tasvir edilen hâldeyken, Müslümanların Hendek'ten önce elde ettikleri başarılar, özellikle de Bedir'de kazandıkları zafer Müslüman olmayanların hem kıskanmalarına hem de korkuya kapılmalarına neden olmuştur. Münafıklar, Müslümanların başarılı faaliyetlerinden sonra, Hz. Peygamber'in emirlerine boyun eğip içlerindeki küfrü gizlerken, Yahudilerin korkuları alevlenmiştir. Medine'de hâlâ ikamet eden Benî Kurayza'nın Müslümanlarla antlaşmaları olsa da onların gücünden korkmaya başlamış, Hayber'e intikal eden Benî Nadîr ise oradaki Yahudilerle birleşip kısa sürede bir tehdit unsuru ve nifak kaynağı haline gelmişlerdi. Medine'de İslâm Devleti'nin kurulmasından sonra Kureyş-Şam ticaretinin kesintiye uğramasına ek olarak, Kureyş hicretin 4. yılı Şevval ayında Müslümanlarla yüzleşme cesaretini gösteremeyip Bedrû'l-Mev'id'e çıkmayınca tehlikeyi daha yakından hissetmeye başladığı anlaşılmaktadır.⁴ Bunlara ilaveten Medine'yi çevreleyen Gatafân, Bî'rîmâûne'de Müslümanlara ihanet eden Benî Süleyym ve Recî' Vak'ası'nda Benî Lihyân gibi kabileler de tehlike ve endişe duymaya başladılar. Ayrıca Uyeyne b. Hisn'in liderliğini yaptığı, Gatafân'ın en büyük kolu Benî Fezâre'nin de Hz. Peygamber'le yaptığı karşılıklı saldırmazlık anlaşmasına bağlı

¹ Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm b. Eyyûb ez-Zühelî es-Sedûsî, *es-Siretü'n-nebeviyye* (Beirut: Dâru's-Sâdır, 2005), 3/108-121.

² İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/11-22; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/124-126.

³ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/147-148.

⁴ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/139-140.

kalmadığı görülmektedir.⁵ Zikredilen kesimlerin hepsi de Müslümanlar için pusuda bekliyor ve onları yok etmeye çalışıyordu. Bütün bu etkenler Müslümanlar için büyük bir tehlike oluşturduğu gibi, bu durum kabileleri birleştirme rolünü oynayanların işini de kolaylaştırıyordu.

Hendek'ten önce vuku bulan tüm gazvelerde, Müslümanlar her bir düşman kuvvetiyle ayrı ayrı savaşıyorlardı. Aslında Araplar, dağınık kabileler halinde yaşıyordu ve böyle durumlarda bir araya gelmeleri neredeyse olanaksız olarak görülüyordu. İlgili kaynaklarda yer aldığı kadarıyla İslâm öncesi dönemde Eyyâmü'l-Arab'ın en meşhurlarından biri olan Zûkâr Savaşı'nda Araplar bir araya toplanmış ve Sâsânîleri yenmişlerdir.⁶ Zûkâr Savaşı dışında Arapların bir araya geldikleri bilinmiyordu. Çünkü her kabile kendi çıkarları için çalışıyordu. Ancak Hendek Gazvesi'nde Arap Yarımadası'ndaki bütün düşman unsurları bir araya gelmiş ve büyük bir orduyla Müslümanlar üzerine yürümeye karar vermişlerdir. Bu gazvede Müslümanlarla savaşmak için bir araya gelen taraftarların sayısı on bin kadardı ve bu büyük sayı birçok kabile ve hizipten oluşuyordu. O dönemin şartlarında bu sayıdaki bir ordunun yenilmesi imkânsız olarak görülüyordu. Zira Arapların sayısı bine ulaşınca, sayılarıyla iftihar edip, "Sayımız bini aşıyor. Bin kişilik (ordu) az olduğundan dolayı yenilmez." diyorlardı.⁷

Hendek Gazvesi, Medine'de on yıl boyunca Müslümanların yaşadığı en önemli savaşlardan biri olarak kabul edilir; sadece tehlikesi, zorluğu veya Müslümanların zaferi nedeniyle değil, aynı zamanda Medine'de kurulan ilk İslâm devletinin tarihinde bir dönüm noktası olmasındandır. Zira Hendek Muharebesi, maddi kayıpların yaşandığı bir savaşın ötesinde, aynı zamanda stratejik öneme sahip bir çatışma olmuş ve Müslümanlar, rakiplerini mağlup etmeyi başarmışlardır. Bu savaş, sadece askerî bir çatışma olmanın ötesinde, ayrıca psikolojik ve stratejik boyutlarıyla da dikkate değer bir olaydır. Müslümanların zaferi, bu çatışmanın sadece askerî başarılarla değil, aynı zamanda stratejik zekâ ve taktikle da kazanıldığını göstermektedir. Müşrik cephesinin Müslümanları ortadan kaldırma çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ayrıca Kureyş'in itibarını kaybetmesine sebebiyet vermiş ve Medine'deki Yahudi varlığına son verilmiştir. Savaşın sonra İslâm bölgede etkili olmuştur.

Çalışmamızın amacı Müslümanlar açısından belirleyici bir savaş olan Hendek Gazvesi'ne katılan kabileler, bu kabileleri bir araya getirmede rol oynayanlar ve bu kabilelerin savaşın önce ve sonra Müslümanlarla ilişkisini incelemektir. Genellikle Hendek Gazvesi'ni ya da savaşa iştirak eden tek bir kabileyi ele alan çalışmalar yapılmıştır. Ancak tespitlerimize göre, şu ana kadar Hendek Gazvesi'ne katılan kabileleri bir arada konu edinen müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu alanda bir araştırma yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Arap toplumunun ana

⁵ Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Seyyidünnâs el-Ya'murî, *'Uyûnü'l-eser fi fünûni'l-meğazî ve's-şemâil ve's-siyer*, thk. Muhammed el-İd el-Hatrâvî - Muhyiddin Mestû (Medine: Mektebetu Dâri't-Turâs, 1992), 2/83.

⁶ Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed eş-Şeybanî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Abdullah el-Kâdî (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1987), 1/374-378.

⁷ Bu şu anlama gelmektedir: Bu hiç kimsenin yenemeyeceği kadar büyük bir sayıdır. Eğer bu sayıya rağmen yenilgi yaşanursa, yenilginin sebebi azlık değildir. Çünkü bin sayıca az bir rakam değildir. Hz. Peygamber Hevazin savaşmak istediğinde şöyle demiştir: "On iki bin ekalliyetten mağlup edilmez."; Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Bürhâniddîn İbrâhîm b. Ahmedel-Halebî, *İnsânü'l-uyûn fi sîreti'l-emîni'l-me'mûn*, thk. Ahmed Ta'me el-Halebî (Beyrut: Dâr el-M'arife, 2012), 2/155.

unsurunu oluşturan kabileleri araştırmak genelde İslâm tarihi, özelde de siyer olayları açısından önem arz etmektedir. Çünkü bu kabilelerin aldığı kararlar gerek siyasi gerek sosyal açıdan toplumun hayatında birinci derecede etkili olmuştur. Diğer taraftan çalışmanın siyer hadiseleri içinde önemli bir yer tutan gazveler konusuna da katkı sunacağı şüphesizdir.

1. YAHUDİLER VE AHZÂB İTTİFAKI

Kaynaklarda konuyla ilgili rivayetlere bakıldığında Arap kabilelerini bir araya toplama rolünü üstlenenler, her ne kadar savaşa iştirak etmeseler de, Yahudilerdir. “Her ne kadar savaşa iştirak etmeseler de” ifadesinin kullanılmasının nedeni, kaynakların Hendek Gazvesi’ne iştirak eden - özellikle aktör kabileler- hakkında detaylı bilgi verirken, savaşı organize eden Yahudilerin bu savaşa kaç askerle katıldığı ve nerede karargâh kurdukları hakkında bilgi vermeleri, Hamidullah’ın (1908-2002) ise, Yahudilerin kendilerini bu savaştan uzak tuttuğunu ve askerî birlik göndermedikleri tespitinde bulunmuş olmasıdır.⁸

Medine’deki Yahudiler arasında önemli bir yere sahip olan Benî Nadîr, Hz. Peygamber’e suikast düzenlemeye yeltenmelerinin ardından Medine dışına sürülmüştü. Medine’den sürüldükten sonra bu kabile İslâm’ı ve Müslümanları yok etmek, Medine’yi işgal edip kaynaklarını yağmalamak için en büyük Arap ordusunu tertip etmek üzere bir Yahudi heyeti oluşturup harekete geçti. Bu heyetin başında Sellâm b. Mişkem, Huyey b. Ahtab ve Kinâne b. Ebi’l-Hukayk gibi Yahudi liderler bulunuyordu. Bu heyetin yaptıkları temaslar neticesinde Yahudiler, en önemli Arap kabilelerinin dâhil olduğu ve binlerce askerden oluşan bir Arap ittifakı hazırlamayı başardılar. O günün şartlarında bu büyük putperest bloğun bir araya gelmesi bazı kabilelerin iştahını kabartmasına ilaveten, Yahudilerin gösterdiği büyük çabanın boyutunu da ortaya koymaktadır. Zira Medine’nin ele geçirilmesi Araplar için büyük bir ganimet olduğu gibi, Müslümanların yok edilmesi hem Müşrik Araplar hem de Yahudiler için ortak bir hedefti. Yahudilerin bu faaliyetleri, onların eskiden beri kendi dışındaki insanları nasıl boyunduruk altına almayı planladıklarını göstermektedir.

2. HENDEK GAZVESİNE KATILAN KABİLELER

Kaynaklarda Hendek Muhasarası’na katılan müşrik ordusu hakkında bilgi verilirken genelde şu malumat aktarılmıştır. (Yahudi heyeti ile yaptığı görüşmelerden sonra) “Kureyş, savaş hazırlıklarına başladı. Bu bağlamda sayıları dört binden oluşan Ehâbîş ve kendilerine tabi olan Arapları topladılar. Diğer taraftan Süfyân b. Abdışşems’in başlarında bulunduğu Benî Süleym, yedi yüz kişiyle Merrü’z-Zahrân denilen yerde onlara katıldı. Tuleyha b. Huveylid komutanlığında Benî Esed de müttefik ordusuna iştirak etti. Uyeyne b. Hısn’ın liderliğini yaptığı Benî Fezâre bin kişilik bir kuvvetle, başlarında Mes’ûd b. Ruhayla’nın bulunduğu Eşca’dört yüz kişiyle ve el-Hâris b. Avf komutasındaki Benî Mürre, yine dört yüz kişiyle onlara katıldı. Burada zikredilenlerin dışında onlara başka kabileler de eklenmiştir. Hendek Muharebesi’ne dâhil olan söz konusu kabilelerin tamamı on bin kişiden oluşmakta olup bunlara “Ahzâb” denilmekteydi. Bu kabileler, üç ayrı ordu şeklinde konumlandırılmışlardı. Başkomutan ise Ebû Süfyân b. Harb idi.”⁹

⁸ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber’in Savaşları*, çev. Nezire Erinç (İstanbul: Yurter Yayınları, 2002), 77.

⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa’d b. Menî el-Hâşimî el-Basrî, *et-Tabakâtu’l-kebîr* (Beyrut: Dâru’s-Sâdır, ts.), 2/66; İbn Seyyidünnâs, *‘Uyûnü’l-eser*, 2/86.

Hem bu bilgileri aktardığımız kaynaklar hem de konuyla ilgili başka kaynaklarda isimleri sarahaten zikredilen kabileler şunlardır: Kureyş, Ehâbîş ve kendilerine tabi olan Araplar, Benî Süleym, Benî Esed, Benî Fezâre, Eşca' ve Benî Mürre. Ayrıca zikredilen kabilelerin dışında da bazı kabilelerin Ahzâb'a katıldığına işaret edilmiştir.¹⁰

2.1. Kureyş

Savaşın tertibinde her ne kadar birinci derecede Yahudiler rol oynamışlarsa da ittifakın liderliğini Kureyş üstlenmiş ve ordunun başkomutanlığını Ebû Süfyân yürütmüştür. Dolayısıyla Hendek Savaşı'na katılan kabilelerin başında Kureyş gelmektedir. Kureyş, Hz. İsmâil'in soyundan gelen, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) mensubu olduğu, Arabistan'ın Tihâme bölgesinde yaşayan, en büyük ve en eski Arap kabilelerinden biridir. Araplar İslâm'dan önce Beyt-i Haram'a olan hizmetlerinden dolayı onlara saygı duyuyorlardı. Kureyşliler ticaretleri ve kervanlarının yaz ve kış seferlerinde güvence altına alınmasını amaçlayan geniş bir kabile ittifakı olan İlâf Sözleşmesi'yle ünlüydü.¹¹

Yüce Allah son din olan İslâm'ın Resûlü'nü onlardan seçmişti. Ancak onların Hz. Peygamber'in çağrısını engellemek için başvurdukları istihza, karalama, ambargo, eziyet ve hatta öldürmeye varan düşmanlıkları Müslümanları önce Habeşistan'a, sonra Resûlullah ile birlikte Medine'ye hicret etmeye mecbur bırakmıştı. Mücadele bununla bitmemiş, Hz. Peygamber Medine döneminde yaptığı askerî faaliyetlerin ekseriyetini Kureyş'e karşı yapmak zorunda kalmıştı. Kureyş müşriklerine karşı mücadelede Evs ve Hazrec'in (Ensar) yardımını alan Hz. Peygamber, Bedir'de onları ağır bir yenilgiye uğratmıştı.¹² Bedir mağlubiyetinden sonra Kureyş, Uhud Gazvesi'ni kendi imkânlarıyla tertip etmiş, ancak Müslümanlara çok kayıp verdirmekle birlikte istediği neticeyi alamamıştır. Dolayısıyla daha kapsamlı ve organize bir saldırı yapmaya ihtiyaç duymuş ve bu nedenle de Yahudi liderlerinin Medine'ye karşı birleşme davetlerine hemen icabet etmiştir. Mekke fethine kadar Müslümanlarla ilişkileri gergin olan Kureyş, hicretin sekizinci yılında Mekke'nin fethiyle birlikte İslâm'ı kabul etmiştir. Bu süre zarfından itibaren, Râşid Halifelerin yanı sıra Doğu'daki Emevîler, Endülüs'teki Emevîler, Abbâsîler ve modern çağdaki Ürdün Hâşimî hanedanı da dâhil olmak üzere Kureyş'in siyasî etkisi güçlenmiştir.¹³ Dolayısıyla, Kureyş sülalesi, tarihte en uzun süre hükümdarlık yapmış hanedanlardan biri olmuştur.

2.2. Ehâbîş

Ehâbîş sözcüğü lügatte "Muhtelif kabilelere mensup insan grubu" anlamına gelen uhbûş kelimesinin çoğuludur.¹⁴ Kaynaklarda Ehâbîş, Mekke çevresinde yaşayan Kureyş müttefiki olan kabileleri isimlendirmede kullanılmıştır. Bunlara Ehâbîş denilmesinin nedeni Kureyşlilerle Mekke'nin aşağısındaki Hubşî Dağı'nın eteklerinde bir araya gelip ittifak antlaşması yapmalarından

¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kebîr*, 2/66; İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 2/86.

¹¹ Kureyş tarihi hakkında bk. Hüseyin Mûnis, *Târîhu Kureyş* (Cidde: ed-Dâr es-Saudiyye, 1988).

¹² İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/174-197.

¹³ Zekeriya Kurşun, "Hâşimîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.), 16/412-415.

¹⁴ Muhammed b. Muhammed b. Abdürrazzak el-Hüseyinî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Mustafa Hicazî (Kuveyt: Matbatü Hükümeti Kuveyt, 2001), 17/122.

dolayıdır. Bunlar yaptıkları yemine: “Gece karanlık ve gün açık olduğu ve Hubşî Dağı yerinde durduğu sürece başkalarına karşı birlik olacaklarına” dair Allah adına yemin ettiler. Bu dağın isminden esinlenerek Ehâbîş olarak adlandırıldılar.¹⁵ İslâm’dan önce yapılan bu ittifak, İslâm’dan sonra da devam etmiştir. İttifak üyelerinin hangi kabileler olduğu hakkında kaynaklarda değişik bilgiler zikredilmiştir. Bu bilgilerin farklı olmasının nedeni muhtemelen bu isim altında belli aralıklarla bu antlaşmanın yenilenmesidir. Zira Ehâbîş kabilelerin zikredildiği konu bağlamlarına bakıldığında müelliflerin farklı münasebetlerle bu kabilelerin isimlerini aktardıkları görülmektedir. Örneğin Ficar Savaşları konusunda zikredilen Ehâbîş isimlerinin, İslâmîyet’in zuhurundan sonraki olaylarda zikredilen Ehâbîş isimlerinden farklılık arz ettiği görülmektedir.¹⁶ Bu nedenle burada ilk siyer müelliflerinden İbn İshak’ın (ö. 151/768) verdiği bilgiler esas alınmıştır. İbn İshak’ın verdiği bilgilere göre Ehâbîş, Benî Hâris b. Abdümenât b. Kinâne, Hevn b. Huzeyme b. Müdrike ve Huzâa’dan Benî Mustalik kabileleridir.¹⁷

Benî Kinâne’nin Abdümenât koluna bağlı Benî Hâris, Ehâbîş ittifakının en önemli bileşenlerinden biri olduğu gibi ittifakın liderliğini de elinde bulunuyordu. Bunların soyu Hz. Peygamberle on dördüncü nesilden dedesi Kinâne’de birleşmektedir. Hem İslâm’dan önce hem de İslâm’ın ilk yıllarında Benî Hâris’in Arap toplumunda ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu ve onlardan siyasî, askerî alanda tecrübeli şahsiyetler çıktığı anlaşılmaktadır. Hz. Ebû Bekir Habeşistan’a hicret yolunda bu kabileden olan ve aynı zamanda Ehâbîş kabilelerinin liderlerinden olan, İbnü’l-Dügunne künyesiyle bilenen Hâris b. Yezîd ile karşılaşmıştır. Hz. Ebû Bekir’i Mekke’ye geri dönmeye ikna eden İbnü’l-Dügunne kendisi de Mekke’ye gitmiş, Kureyş’in ileri gelenleriyle görüşerek Hz. Ebû Bekir gibi faziletli bir insanın kendi yurdundan çıkarılmak zorunda bırakılmasının doğru olmadığını ve bundan böyle onu himayesine aldığını ilan etmiştir.¹⁸

Ehâbîş, Uhud Savaşı’na Huleys b. Zibbân liderliğinde iki bin kişiyle katılmıştır. Huleys, savaş sonrası Ebû Süfyân’ın Hz. Hamza’nın cesedine işkence yaptığını görünce ona karşı çıkmış ve Kureyş’i kınamıştır.¹⁹ Hudeybiye Antlaşması (6/628) öncesi Kureyş’in Hz. Peygamberle görüşmek üzere gönderdiği elçilerden biri olan Huleys, Müslümanların Umre için getirdikleri kurbanlıkları (Hedy) görünce saygısından dolayı Hz. Peygamber’le görüşmeden dönmüştür. Kureyş’e gördüklerini anlatan Huleys, Hz. Peygamber ve Müslümanların Umre yapmalarına izin vermelerini istemiş, ancak Kureyş bunu kabul etmemiştir. Huleys, “Ey Kureyşliler, Allah’a yemin ederim ki, biz sizinle böyle bir şey için anlaşma yapmamıştık. Allah’ın evine onu tazim etmek için gelen geri çevrilir mi? Nefsimi elinde bulunduran Allah’a yemin olsun ki ya Muhammed’i geldiği şey için serbest bırakırsınız ya da Ehâbîşleri tek vücut halinde ayağa kaldırırım.” demiştir. Kureyş Hz. Muhammed’le olan ilişkilerine karışmaması için ondan ricada bulunarak onu ikna etmiştir.²⁰

¹⁵ İbn Seyyidünnâs, *‘Uyûnü’l-eser*, 2/38.

¹⁶ İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, 1/471.

¹⁷ İbn Hişâm, *es-Siretü’n-nebeviyye*, 1/272.

¹⁸ Halebî, *İnsânü’l-uyûn*, 1/489.

¹⁹ İbn Hişâm *es-Siretü’n-nebeviyye*, 3/44-45.

²⁰ İbn Hişâm *es-Siretü’n-nebeviyye*, 3/216-217.

Ehâbîş ittifakının üyeleri arasında zikredilen Benî Hevn'in nesebi Hz. Peygamber'le Huzeyme'de birleşir. İbn Hişâm (ö. 218/833), Adal ve Kâre'nin nesebini verirken bunların Hevn b. Huzeyme b. Müdrike kabilesinden olduğunu belirtmiştir.²¹ Tarihçilerden Mus'ab ez-Zübeyrî (ö. 236/851) bu kabileyi Adal, Dîş ve Kâre şeklinde üç kola ayırırken, İbn Kuteybe ed-Dîneverî (ö. 276/889) Adal ve Dîş'i birlikte Kâre olarak isimlendirmiş ve güçlü okçuluklarıyla atasözlerine konu olacak kadar meşhur olduklarını ifade etmiştir.²² Adal ve Kâre, belki de o güne kadar Arapların tarihinde görülmemiş bir ihanetle İslâm tarihine konu olmuşlardır. Zira Hz. Peygamber ve Müslümanları üzüntüye boğan ve büyük bir trajedinin yaşandığı Recî' Vak'asında, kendilerinin daveti üzerine giden İslâm mürşitlerine suikast tertiplemişlerdir.²³

Benî Hâris b. Abdimenât ve Benî Hevn kabileleri de Kureyşli müttelikleri gibi Mekke fethinden sonra İslâmiyet'i kabul etmiş ve Emevîler dönemine kadar Mekke çevresinde ikamet etmeye devam etmişlerdir.²⁴ Ancak bunlar arasında az da olsa İslâm'ın ilk yıllarında Müslüman olanlar vardır. Örneğin yukarıda ismi geçen Kâre kabilesinden Mes'ûd b. Rebîa b. Amr veya Mes'ûd b. Âmir b. Rebîa'nin çok erken dönemde, Hz. Peygamber Dârülerkam'a girmeden önce Müslüman olduğu, Medine'ye hicret ettiği ve Bedir'e katıldığı ifade edilmiştir.²⁵

Ehâbîş ittifakının temel bileşenlerden biri sayılan diğer bir kabile Huzâa kabilesine mensup Benî Mustalik'tir. Benî Mustalik'in nesebi hakkında ensâb ulemâsı ihtilaf etmiştir. Âlimlerin ekseriyeti onların menşeyini Kahtânîler'e dayandırırken bazıları onların soyunu Adnânîler'e bağlamıştır.²⁶ Benî Mustalik'in İslâmiyet'i kabulü, Tihâme'de ikamet eden ve Kureyş'e komşu olan diğer kabileler gibi gecikmeli olmuştur. Bunun nedeni Kureyş'in Arap kabileleri nezdindeki etkisi ve saygınlığına ek olarak Benî Mustalik'in coğrafi konumu ve çıkarlarını korumaya çalışmasıdır. Zira Benî Mustalik Kureyş'in Şam'a giden ticaret yolu üzerinde ikamet ediyordu.²⁷ İslâm tarihinde onları ön plana çıkaran en önemli olay, Hz. Peygamber ile aralarında yaşanan Benî Mustalik (Müreysi) Gazvesi'dir. Tarihçilerin çoğuna göre bu gazve Hendek'ten önce vuku bulmuştur.²⁸ Benî Mustalik, savaştan sonra toplu bir şekilde Müslüman olmuşlardır. Dolayısıyla bu kabile, Ahzâb içinde yer almamış, Müslüman olmalarının akabinde daha sonraki fetihlerde önemli vazifeler ifâ etmişlerdir. Benî Mustalik'a mensup şahsiyetlerden bazılarının isimleri sahâbeden olmaları ve tarihi olaylardaki rolleri sebebiyle ön plana çıkmıştır. Bu şahsiyetlerden en önemlileri Hz. Peygamber'in

²¹ İbn Hişâm *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/109.

²² Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh ez-Zübeyrî, *Kitâbü Nesebi Kureyş*, nşr. E. Levi-Provençal (Kahire: Dâru'l-Mâ'rif, 1982),9; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Ma'ârif*, nşr. Servet Ukkâşe (Kahire: Dâru'l-Mâ'rif, 1981), 65.

²³ İbn Hişâm *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/109; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/63.

²⁴ Mehmet Ali Kapar, "Ehâbîş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.), 10/496-497.

²⁵ Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed eş-Şeybanî el-Cezerî, *Üsdü'l-ğabe fi ma'rifeti's-sahâbe* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008), 5/154-155; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed el-Bivâvî (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1412), 6/97.

²⁶ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, *Cemheretü ensâbi'l-'Arab* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 2003), 2/268; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1982), 1/338-339.

²⁷ İbrahim Kuraybî, *Merviyetü gazveti Beni Mustalik* (Medine: Camiatü'l-İslâmiyye, ts.), 47.

²⁸ Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 655.

hanımlarından Hz. Cüveyriye (ö. 56/676) ve babası Benî Mustalik reisi Hâris b. Ebû Dırâr'dır. Hz. Cüveyriye ve babasının verdiği karar neticesinde bu kabile ile Müslümanlar arasındaki ilişkiler bambaşka bir boyut kazanmıştır. Benî Mustalik Savaşı hem maddî hem de manevî yönden Müslümanlar için çok faydalı bir askerî harekâta dönüşmüştür.²⁹ Hz. Âişe, Hz. Cüveyriye'nin Hz. Peygamberle izdivacı hakkında: "Onun evlenmesiyle Benî Mustalik'ten yüz aile özgürlüğüne kavuştu. Ben kavmine ondan daha bereketli olan bir kadın bilmiyorum." demiştir.³⁰

İbn Sa'd Hendek Gazvesi'ne katılan kabileleri zikrederken isim vermeden bunlar dışında başka kabilelerin de Kureyş ile birlikte çıktığını belirtmiştir.³¹ Başka kaynaklarda ise sarahaten isimleri zikredilenlerin dışında Kinâne ve Sakîf kabilelerinin de Ahzâb içinde yer aldığı ifade edilmiş fakat detay verilmemiştir.³² Ancak yukarıda ismi geçen ve Ehâbiş arasında yer alan Benî Hâris zaten Benî Kinâne'nin Abdümenât koluna bağlı bir kabiledir. Fakat Benî Hâris'in yanı sıra diğer bazı Kinâneliler'in de Kureyş'e katılması mümkündür. Sakîf kabilesi ise hicretten sonra başlayan Müslümanlarla Kureyş arasındaki mücadelede müttefikleriyle birlikte hep Müşrikleri desteklemiştir.³³ Bu kabileler hakkında detay verilmemesinin nedeni muhtemelen bunların, Ahzâb içinde yer alan diğer kabileler gibi tam donanımlı çok sayıda değil, az kişiyle katılmalarıdır. İbn İshak konu hakkında, "Kureyş ve onlara tabi olan Benî Kinâne ve Tihâmeliler, Gatafân ve onlara tabi olan Necidliler." şeklinde genel bir ifade ile bilgi vermiştir.³⁴ Belâzürî (279/892) Kureyş'e katılanları zikrettikten sonra, onları takip edenler için "أفناء العرب" ifadesini kullanmıştır.³⁵ "الأفناء من الناس" ifadesi sözlükte "Hangi kabileden oldukları bilinmeyen karışık insanlar." şeklinde açıklanmıştır.³⁶ Dolayısıyla ismi açıkça belirtilenler dışında, Hendek Gazvesi'ne Kureyş'le birlikte katılan kabilelerin net olarak tespit edilmesi mümkün görünmemektedir.

2.3. Gatafân

Arap kabilelerini birleştirme rolünü üstlenen Yahudi heyeti Kureyşlileri ikna ettikten sonra, Gatafân kabilesini, Hayber'in bir yıllık mahsulüne karşılık Hz. Muhammed'e karşı girişecekleri mücadelede yanlarına çektiler.³⁷ Adnânîlerin Kays b. Aylân koluna mensup olan Benî Gatafân, hem Câhiliyye döneminde hem de İslâm'ın ilk yıllarında büyük Arap kabilelerden biri olarak anılmaktadır. Tamamen bedevi bir yaşam süren Gatafânlılar Necid çöllerinde, Hicâz'da, Vâdilkurâ taraflarında ve Medine çevresinde ikamet ediyorlardı. Birçok kola ayrılan Benî Gatafân'ın kolları

²⁹ İbn Hişâm *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/203-204; Adem Apak, *İslâm Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 1/371.

³⁰ İbn Hişâm *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/203; Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefis* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 2/283.

³¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/66; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/86.

³² İbn Hişâm *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/147; Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996), 1/343; Şulul, 671; Casim Avcı, "Kinâne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.), 26/31-32.

³³ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Sakîf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.), 36/10-11.

³⁴ İbn Hişâm *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/147.

³⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/343.

³⁶ İbrâhîm Mustafa, vd., *el-Mu'cemü'l-vasîf* (İstanbul: Çağrı yayınları 1992), 704.

³⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/343; Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüddâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd*, thk. Mustafa Abdülvahid vd. (Kahire: Cumhuriyetü Mısır el-Arabiyye Vezâretü'l-Evkâf, 1997), 4/464.

arasında iç çekişmeler yaşanmış, yıllar süren ve pek çok kişinin ölümüne neden olan Dâhis gibi meşhur savaşlar vuku bulmuştur. Câhiliyye devrinde Uzzâ putuna tapan Benî Gatafân, bu putun üzerine Bussâ adında bir mâbed inşa edip tapınak haline getirmiş ve Kâbe'de olduğu gibi bir hizmetçi tayin etmişlerdir. Kabile mensupları Uzzâ dışında Şam taraflarında Ukaysır isimindeki putu ziyaret eder ve yanında saçlarını tıraş ederlerdi.³⁸

Benî Gatafân kabilesinin ekseriyeti uzun bir süre İslâmiyet'i kabule yanaşmamış ve Müslümanlara düşmanlık etmiştir. Nitekim Benî Gatafân'ın Müslümanlarla Hendek'ten önceki ilişkilerine bakıldığında bu kabilenin birçok kez Medine'ye saldırı teşebbüsünde bulunduğu ve Hz. Peygamber'in bunlara karşı birçok askerî faaliyet gerçekleştirdiği görülmektedir. Hz. Peygamber Bedir'den döndükten takriben bir hafta sonra Benî Gatafân ve Benî Süleym'in Medine'ye saldırı hazırlıklarını haber almış ve bunlara karşı, siyer kaynaklarında Karkaratülküdr Gazvesi (Şevval 2/Nisan 624 veya Muharrem 3/Temmuz 624) olarak zikredilen seferi gerçekleştirmiştir.³⁹ Bu seferden birkaç ay sonra Benî Gatafân'ın Benî Muhârib ve Benî Sa'lebe kollarından bazı yağmacılar Medine'ye baskın düzenleme teşebbüsünde bulununca Resûlullah bunlara karşı Gatafân (Züemer) Gazvesi'ne (Rebîülevvel 3/ Eylül 624) çıkmak zorunda kalmıştır. Bazı rivayetlere göre bu sefer esnasında Benî Muhârib'den Dü'sür b. Hâris Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunmuş, fakat Hz. Peygamber mucize eseri bu suikasttan kurtulmuştur.⁴⁰ Sonraki yıl, Benî Nadîr Gazvesi'nin akabinde Gatafân'ın bu iki kolu yine bu kabileden Benî Enmâr'ı da yanlarına alarak Müslümanlara saldırmak için toplanmış ve Hz. Peygamber onlara karşı Zâtürrikâ' Gazvesi'ni (Muharrem 5/ Haziran 626) tertiplemiştir.⁴¹ Yukarıda zikredildiği üzere Benî Gatafân'ın Benî Fezâre, Benî Mürre ve Eşca' kolları binlerce askerle Ahzâb içinde yer almıştır. Dolayısıyla bu kabile ittifakın ana unsurlarından birini oluşturmuştur. Hz. Peygamber, kuşatma süresinin sürdüğünü ve şiddetlendiğini görünce bu kabile ile anlaşma yapmak istemiş, ancak yapılan istişare sonucunda bundan vazgeçilmiştir.⁴²

2.3.1. Benî Fezâre

Gatafân'ın önde gelen kollarından biri olan Benî Fezâre, aynı zamanda Hz. Peygamber dönemindeki en büyük ve en kalabalık kabilelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kabilenin lideri "الاحمق المطاع" "İtaat edilen ahmak" lakabıyla bilinen Uyeyne b. Hısn el-Fezârî (ö. 30/650) idi.

³⁸ Zebidî, *Tâcu'l-arûs*,15/223; Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arab*, 3/888-889. Zebidî (ö. 1205/1791), buss (بُسن) maddesini açıklarken bu tapınak hakkında şu şekilde daha geniş açıklamalarda bulunmuştur: İbnü'l-Kelbi şöyle dedi: "Buss, Gatafân b. Sa'd b. Kays Aylân'ın ibadet ettiği bir evdir. Zâlim b. Esa'ad b. Rebîa b. Mâlik b. Mürre b. Avf, Kureyslilerin Kâbe'yi tavaf ettiğini ve Safâ ile Merve arasında sa'y yaptığını görünce Kâbe'nin öcülerini alıp bu evi yapmıştır." *el-'Ubâb* adlı eserde ise konu hakkındaki ifadeler şöyledir: "Zâlim b. Esa'ad ayağıyla Kâbe'nin enini ve boyunu ölçtü. Safâ'dan bir taş, Merve'den bir taş aldı. Kavmine döndü ve şöyle dedi: Ey Gatafân halkı! Kureys'in tavaf ettikleri bir evleri var, Safâ ile Merve'leri var. Sizin ise hiçbir şeyiniz yoktur. Bunun üzerine Kâbe'nin büyüklüğünde bir ev yaptı ve aldığı iki taşı yerleştirip bunlar Safâ ve Merve'dir. Hac için bununla yetinin dedi. Züheyr b. Cenâb b. Hubel b. Abdullah b. Kinâne el-Kelbî, Zâlim b. Esa'ad'a saldırıp onu öldürdü ve binasını yıktı.", Zebidî, *Tâcu'l-arûs*,15/453.

³⁹ İbn Hişâm *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/9; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî, *Kitâbü'l-Megâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 3. Basım 1984), 1/182.

⁴⁰ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 1/195; İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1/454.

⁴¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 1/395-396; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, 2/554.

⁴² İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/149.

Tarihçiler, bu nitelemenin nedenini on binlerce silahlı insanın nedenini dahi sormadan çatışmak için onunla birlikte hareket etmesine bağlamışlardır.⁴³ Necid ve daha çok Medine ile Hayber arasında yer alan Vâdilkurâ'da ikamet ettikleri ifade edilen Benî Fezâre, hem Medine hem de Suriye ticaret yolunu rahatlıkla kontrol edebilecek stratejik bir mevkiye bulunuyordu.⁴⁴ Nitekim Zeyd b. Hârîse'nin yönetimindeki ticarî bir kervan, topraklarından geçerken, onların saldırısına uğramış, kervanda bulunanlar dövülmüş ve malları gasp edilmiştir. Bunu üzerine Hz. Peygamber onlara yönelik bir seriyye tertiplemiş, seriyye sonucunda kabilenin ileri gelenleri öldürülmüş ve Benî Fezâre ağır bir darbe almıştır.⁴⁵

Hicretten sonra Hz. Peygamber'in Benî Fezâre ile ilk karşılaşması Dûmetülcendel seferinde olmuş ve onlarla karşılıklı saldırmazlık antlaşması yapılmıştır. Bu antlaşma çerçevesinde memleketlerinde yaşanan kuraklık nedeniyle kendilerine Müslümanların hâkimiyetindeki meraları kullanma hakkı tanınmıştır.⁴⁶ Müslümanların hâkimiyetindeki meralarda üç ay süreyle hayvanlarını otlatan Benî Fezâre, memleketine dönmüş, ancak yaptıkları antlaşmaya bağlı kalmayarak bin kişilik bir kuvvetle, Hendek Savaşı'nda Müşriklerin safında yer almıştır.⁴⁷ Hendek'ten takriben dört ay kadar sonra da Gâbe merasında bulunan Hz. Peygamber'in sağmal develerine, başlarında Uyeyne b. Hısn'ın bulunduğu bir grup Fezâreli tarafından saldırı düzenlenmiştir. Bu baskın sonucunda sürü çobanı şehit edilmiş, yanında bulunan annesi ve develer kaçırılmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber onlara karşı Gâbe (Zûkared) Gazvesi'ni (6/627) düzenlemiştir. Bu gazve sırasında öncü birliği içinde yer alan Vakkas b. Mücezziz el-Müdleci ve iştirak ettiği gazvelerde önemli hizmetlerde bulunan Resûlullah'ın kahraman süvarilerden Muhriz b. Nadle el-Esedî şehid edilmiştir.⁴⁸ Hayber'in fethi (Safer 7/Haziran 628) esnasında diğer Gatafânlılar gibi Benî Fezâre de Yahudilere yardım etmeye yeltenmiş, ancak Müslümanların bölgelerine yönelmeleri üzerine, yurtlarını korumak için yarı yoldan geri dönmüş ve bir daha yerlerinden ayrılmaya cesaret edememişlerdir.⁴⁹

Vâkıdî'nin (ö. 207/823) kaydettiği bilgilere göre Hayber'in fethinden birkaç ay sonra Benî Fezâre lideri Uyeyne b. Hısn'ın Medine'ye saldırmak için hazırlık yaptığı haberleri Resûlullah'a ulaşmış, bunun üzerine onlara karşı Cinab Seriyyesi düzenlenmiştir (Şevvâl 7/Şubat 629). Müslümanların geldiğini duyan Uyeyne b. Hısn ve işbirlikçileri savaşmayı göze alamayıp dağılmışlardır.⁵⁰ İslâm'a katılma tarihi hakkında Mekke'nin fethinden önce veya sonra gibi farklı görüşler bulunan Benî Fezâre lideri Uyeyne b. Hısn'ın, hem Mekke'nin fethine hem de Huneyn Gazvesi ve Tâif kuşatmasına katıldığı ve ayrıca Müellef-i Kulûb kategorisine dâhil edildiği ifade edilmiştir. Ancak Uyeyne b. Hısn'ın Hz. Peygamber'in vefatından sonra irtidad edip yalancı peygamberlerden

⁴³ İbn Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Ma'ârif*, 303; Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed es-Süheylî, *er-Ravzü'l-üniüf ve'l-meşrâ'u'r-rivâ* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 3/418-420.

⁴⁴ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arab*, 3/918-919; Mehmet Ali Kapar, "Fezâre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 12/538-539.

⁴⁵ İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 2/156; Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, 726-730.

⁴⁶ İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 2/83; Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, 642.

⁴⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kebîr*, 2/66; İbn Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Ma'ârif*, 303.

⁴⁸ İbn Hişâm *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/193-194; Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, 704-708.

⁴⁹ İbn Hişâm *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/229.

⁵⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 2/227-228; İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 2/202.

Tuleyha b. Huveylid'e katıldığı, Müslümanların eline esir düştüğü ve tekrar Müslüman olduğu aktarılmıştır.⁵¹ Benî Fezâre kabilesi de diğer Arap kabileleri gibi hicretin dokuzuncu yılında, Tebük Seferi'nden sonra Medine'ye bir heyet gönderip İslâmiyet'i kabul ettiğini ilan etmiştir.⁵² Ancak çok az da olsa -Semüre b. Cündeb gibi- Benî Fezâre'den olup çocuk yaşta Müslüman olanlar da vardı.⁵³

2.3.2. Benî Eşca'

Medine'nin yakın çevresinde oturan Benî Eşca', Câhiliyye döneminde Hazrec'in müttefiki olup Buâs Savaşı'nda onların yardımına koşmuştur.⁵⁴ Hendek Gazvesi'ne kadar Gatafânla birlikte hareket eden Eşca', dört yüz kişilik bir kuvvetle Ahzâb içinde yer almıştır. Savaş esnasında bu kabileden Nuaym b. Mes'ûd gizlice Hz. Peygamber'le görüşerek Müslüman olmuş ve savaşın seyrini değiştirmiştir.⁵⁵ Benî Eşca', Hendek'ten kısa bir süre sonra kalabalık bir heyetle Medine'ye gelip Müslüman olmuş,⁵⁶ Mekke fethine ve Huneyn Gazvesi'ne iştirak etmiştir. Mekke fethinden önce Mekke liderlerine ordunun gücünü göstermek amacıyla, Müslüman askerlerce gerçekleştirilen törende Ebû Süfyân, Benî Eşca' kabilesini görünce "Araplar arasında Muhammed'e en çok sert davranan bunlardı." demiştir.⁵⁷ Ancak Hz. Peygamber'in vefatından sonra bu kabile de irtidad etmiştir.⁵⁸

2.3.3. Benî Mürre

Medine'ye iki günlük mesafedeki Fedek yakınlarında ikamet eden Benî Mürre, Hendek Gazvesi'ne dört yüz kişiyle iştirak etmiştir. Bu kabilenin Müslümanlarla ilişkileri hicri dokuzuncu yıla kadar düşmanca olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber hicretin yedinci yılında Beşir b. Sa'd el-Ensârî komutasında otuz kişilik bir kuvveti Benî Mürre üzerine sevk etmiştir. Bu seriyyede yaşanan şiddetli çarpışma sonucunda Müslüman birliğin ekseriyeti şehit edilmiş, geri kalanlar çekilmek zorunda kalmıştır.⁵⁹ Vâkıdî, tarih vermeden bunun üzerine Hz. Peygamber'in Benî Mürre'yi cezalandırmak amacıyla Gâlib b. Abdillâh el-Leysî komutasında iki yüz kişilik bir birlik sevk ettiğini ve birliğin esir ve ganimetlerle döndüğünü aktarmıştır. Öğrencisi İbn Sa'd (ö. 230/845) ise olayı tarihlendirerek Beşir b. Sa'd el-Ensârî'nin seriyyesinden yaklaşık bir yıl sonra; hicrî sekizinci yılın Safer ayında, Hz. Peygamber'in, Gâlib b. Abdillâh el-Leysî'yi gönderdiğini belirtmiştir.⁶⁰

Benî Mürre kabilesi her ne kadar tarihçiler tarafından Gatafân'ın bir kolu olarak değerlendirilmiş olsa da onların Kureyş'ten oldukları ifade edilmiştir. Tarih ve ensâb âlimleri Hz. Peygamber'in atalarından Lüey b. Gâlib'in çocukları arasında bu kabilenin atası olan Mürre'nin

⁵¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğabe*, 4/318-319; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/767; Arap bedeviliğinin tipik bir örneği olan Uyeyne b. Hısn için bk. Ali Dadan, "Câhiliyye Arap Zihninin Son Peygamberle İmtihanı: Uyeyne b. Hısn Örneği", *İSTEM*, 18/36 (2020): 229-252.

⁵² İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 2/332; Şulul, Hz. Peygamber Devri Kronolojisi, 955-956.

⁵³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğabe*, 3/178; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/554.

⁵⁴ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arab*, 1/29.

⁵⁵ İbn Hişâm *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/153; İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 2/96.

⁵⁶ İbn Sa'd *Tabakât*, 1/306; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 6/273.

⁵⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 2/820; 2/896.

⁵⁸ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arab*, 1/29.

⁵⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 2/820; 2/723; İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 2/201.

⁶⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 2/724-725; İbn Sa'd *Tabakât*, 2/126; İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 2/206.

babası Avf'ı da zikretmişlerdir. Avf b. Lüey'in Gatafân içinde yer almasının nedeni olarak da iki rivayet aktarılmıştır. Birinci rivayete göre Avf b. Lüey'in birlikte çıktığı Kureyş kervanı, Kays b. Aylân topraklarından geçerken Avf kervandan geri kalmıştır. Gatafân kabilesinden Sa'lebe b. Sa' d ona sahip çıkmış, evlendirmiş, nesebine dâhil etmiş ve kardeş edinmiştir. Böylece Avf b. Lüey'in soyu bu kabile içerisinde yayılmıştır. Bundan dolayı da İbn İshak bu kabilenin nesebini aktarırken "Gatafân içindeki nesebi" kaydını eklemiş ve Mürre b. Avf b. Sa' d b. Zübyân b. Bağız b. Reys b. Gatafân şeklinde zikretmiştir.⁶¹ Diğer rivayete göre Avf b. Lüey'in annesi Bâride, Gatafân kabilesine mensuptu. Bâride, Lüey'in vefatından sonra oğlu Avf'ı da yanına alarak kendi kabilesine gitti. Bu kabileden Sa' d b. Zübyân b. Bağız b. Reys b. Gatafân, Bâride ile evlendi ve oğlu Avf'ı da evlat edindi, böylece Avf'a, Avf b. Sa' d denildi. Avf'ın oğlu Mürre doğunca ona da Mürre b. Avf b. Sa' d denildi. Binaenaleyh aslen Kureyşî olan bu aile, Gatafân kabilesine karışıp onlar içerisinde değerlendirildi.⁶² Nitekim Benî Mürre, liderleri Hâris b. Avf riyasetinde on üç kişilik bir heyetle hicretin dokuzuncu yılında, Tebük'ten sonra Medine'ye gelip Müslüman olduklarını ilan ettikleri zaman, Hz. Peygamber'e Lüey b. Gâlib'in soyundan olduklarını söyleyerek akrabalık bağlarını hatırlatmıştır.⁶³

Hz. Ömer döneminde divanlar oluşturulurken Benî Mürre'nin nesebinden söz açılmış, Hz. Ömer, "Eğer Arap kabilelerden birini bize (Kureyş'e) dâhil etseydim, Mürre b. Avf'ı dâhil ederdim. (Çünkü) adamın (Avf b. Lüey'in) durumu biliniyor."⁶⁴ demiştir.

2.4. Benî Süleym

Yahudi heyeti Gatafân kabilesiyle anlaştıktan sonra Benî Süleym'le görüşmüş ve desteğini almıştır.⁶⁵ Benî Süleym, Adnânîlerin Kays b. Aylân koluna mensup olup büyük bir kabiledir. Kabile, ismini ataları olan Süleym b. Mansûr b. İkrime b. Hasefe b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân'dan almaktadır. Necid'in Hayber'e yakın yukarı tarafları, Vâdilkurâ, Teym ve kendilerine nisbet edilen vahalarda ikamet eden Benî Süleym'in, hem Hicaz hem de Necid bölgesine yayıldıkları ve yaşadıkları yerlerde otlakların, vahaların, altın ve başka değerli madenlerin bulunduğu ifade edilmiştir.⁶⁶ Bu kabile, yukarıda zikredilen Kureyş ve Gatafân ile yakın ilişkilere sahip olup onlar gibi Uzzâ putuna tapar, bu putun üzerine inşa edilen tapınağın hizmetkârları bazen Benî Gatafân, bazen de bunlardan çıkardı.⁶⁷

Benî Süleym'in Kureyşle güçlü sıhriyet bağları bulunmaktaydı. Hz. Peygamber'in anne tarafından dedesi Vehb, baba tarafındaki ataları Hâşim ve Abdümenâf 'Atike ismini taşıyan Süleyimli annelerden dünyaya gelmişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber'in bir hadisinde: "Ben, Benî Süleym'den olan 'Atikelerin oğluyum." buyurduğu rivayet edilmiştir.⁶⁸ Diğer taraftan Hz. Peygamber'in çocukluğundan itibaren bakımını ve himayesini üstlenen, bi'setten sonra da ömrünün

⁶¹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 1/86-87.

⁶² Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/42.

⁶³ İbn Sa' d, *Tabakât*, 1/297; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 6/410.

⁶⁴ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 1/87; Belâzürî, *Ensâb*, 1/42.

⁶⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/343; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 4/464.

⁶⁶ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arab*, 2/543; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2009), 390.

⁶⁷ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 1/76; Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, 15/223.

⁶⁸ Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/323.

sonuna kadar onu savunup koruyan amcası Ebû Tâlib'in Benî Süleymlerle bir ittifak anlaşması yaptığı ifade edilmiş fakat anlaşmanın içeriği hakkında bilgi verilmemiştir.⁶⁹ Ancak ne bu akrabalık bağları ne de ittifak anlaşması Benî Süleymler'in Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı tavrında etkili olmuş ve kabile İslâmiyet'ten sonra Müşriklerin yanında yer almıştır.

Aralarında Hendek'ten önce, Safvân b. Muattal gibi Müslüman olanlar bulunsa da genel olarak Benî Süleymler'in Medine'yi doğrudan tehdit eden düşmanca tavırları nedeniyle Müslümanlarla aralarında çatışmalar meydana gelmiştir. Nitekim yukarıda da geçtiği üzere Bedir'den döndükten yaklaşık bir hafta sonra Benî Süleymler'in Benî Gatafânla işbirliği yaparak Medine'ye saldırı hazırlıkları yaptıkları haber alınmış ve bunlara karşı, Karkaratülküdr Gazvesi (Şevval 2/Nisan 624 veya Muharrem 3/ Temmuz 624) tertiplenmiştir.⁷⁰ Akabinde Hz. Peygamber Benî Süleymler üzerine Abdullah b. Gâlib el-Leysî komutanlığında başarılı bir seriyye düzenlemiştir; bu seriyyede Benî Süleymler kayıp vermiş Müslümanlar ele geçirdikleri ganimetlerle dönmüşlerdir.⁷¹ Hicretin üçüncü yılında Benî Süleymler'in Medine'ye 200 km mesafedeki Buhrân'da Müslümanlara karşı asker topladıklarının haberi alınması üzerine, Hz. Peygamber üç yüz kişilik bir kuvvetle yola çıkmıştır. Bundan haberdar olan Benî Süleymler dağılmış, Hz. Peygamber karşısında kimseyi görmeyince orada bir süre kaldıktan sonra dönmüştür.⁷²

Uhud Gazvesi'nden dört ay sonra gerçekleşen, aynı zamanda İslâm tarihinde verilen kayıplar yönünden bu gazveyi hatırlatan, Bî'rîmaune faciası, Benî Süleymler'in Ri'l, Zekvân ve Ussaye kolları tarafından gerçekleştirilmiştir.⁷³ Bî'rîmaune'de düşmanlıklarını açıkça ortaya koyan Benî Süleymler, Hendek Gazvesi'ne yedi yüz kişilik bir kuvvetle iştirak etmiştir. Müslümanlar için bir tehdit kaynağı haline gelen Benî Süleymler üzerine Hz. Peygamber, hicretin altıncı yılında siyer kaynaklarında Zeyd b. Hârîse'nin Cemûm Seriyyesi olarak anılan seriyyeyi göndermiştir. Bu seriyyede kayıp verilmeden, ele geçirilen esir ve ganimetlerle Medine'ye dönmüştür.⁷⁴ Hz. Peygamber, Umretü'l-kazâ'dan döndükten sonra hicretin yedinci yılında, İslâm'a davet amacıyla Ahrem b. Ebi'l-Avcâ komutasında elli kişilik bir seriyyeyi Benî Süleymler'e göndermiştir. Daveti kabul etmeyen Benî Süleymler birliğin içinde bulunan casusları vasıtasıyla daha önce haber aldıkları için iyi hazırlanmış ve Müslüman birliğin çoğunu şehit etmiştir.⁷⁵ Medine döneminde savaşa izin verildikten sonra, Müslümanların verdikleri kayıplara bakıldığında Benî Süleymler'in yüzden fazla sahâbîyi şehit ettiği ortaya çıkmaktadır. Bu sayı, Bedir ve Uhud'ta verilen şehid sayısını geçmekte, hatta Müslümanların Mekke fethinden önce verdikleri kayıpların neredeyse yarısına tekabül etmektedir.

⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 1/76.

⁷⁰ İbn İshak bu gazveye Benî Süleymler Gazvesi demiştir. İbn Hişâm *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/9; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 1/182.

⁷¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî, *el-Muhabber* (Beyrut: Dâru'l-İfâka, ts.), 117; Şulul, Hz. Peygamber Devri Kronolojisi, 522.

⁷² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 1/196-197; İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1/455.

⁷³ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/121; İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 2/67.

⁷⁴ İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 2/151; Şulul, Hz. Peygamber Devri Kronolojisi, 717.

⁷⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 1/741; İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 2/204; Şulul, Hz. Peygamber Devri Kronolojisi, 812.

Kaynaklar, Benî Süleym'in diğer Arap kabileleri gibi Medine'ye bir heyet gönderip İslâmiyet'i kabul ettiğine dair sarih bir bilgi nakletmezler. İbn Sa'd'ın verdiği bilgilere göre bu kabileden Kays b. Nüsyebe veya Nesibe adındaki şahıs Medine'ye gelerek Resûlullah'la görüşmüş, ona bazı sorular sormuş ve Müslüman olmuştur. Kabilesine dönen Kays onlara: "Rum, Fars ve Himyer'e ait birçok hikâye, Arap şairlerden birçok şiir, kâhinlerden birçok kehanet duydum, Muhammed'in sözleri onlara benzemiyor. Gelin bu konuda bana itaat edin ve ondan nasibiniz alın." diyerek İslâm'a davet etmiştir. İslâmiyet'i kabul eden Benî Süleym tam donanımlı bir birlikle, ordunun en önünde, kırmızı bir sancakla Mekke fethine katılmıştır. Benî Süleym, Mekke fethinden sonra gerçekleşen Huneyn Gazvesi ve Tâif Kuşatması'nda da yer almıştır.⁷⁶ Hz. Ebû Bekir döneminde çıkan irtidad hareketlerinde Benî Süleym'in ismi yer almamaktadır.

2.5. Benî Esed

Adnânîlerin büyük kabilelerinden biri olarak anılan Benî Esed'in soyu, Esed b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs şeklinde Adnân'a kadar uzanmaktadır. Kabile zamanla çoğalarak birçok kola ayrılmıştır. Kabilenin ikamet yeri olarak Necid'in kuzeyinde yer alan Aca ve Selmâ Dağları arasındaki bölge gösterilmiştir. Ancak Yemen'den göç eden Tay kabilesi bunlara saldırarak topraklarının bir bölümünü işgal etmiştir. Bunun üzerine kabile Irak tarafına yönelmiş, Medine'den Fırat'a uzanan geniş bir alana yayılmıştır.⁷⁷

Benî Esed'in Müslümanlarla ilk teması Uhud Gazvesi'nden sonra olmuştur. Uhud Gazvesi'nin üzerinden iki ay bile geçmeden daha sonraları peygamberlik iddiasında bulunacak Tuleyha b. Huveylid ve kardeşi, Uhud'da güç kaybettiğini düşündükleri Medine'ye karşı ani bir baskın yapma hazırlıklarına başlamışlardı. Durumu haber alan Hz. Peygamber, Ebû Seleme el-Mahzûmî'yi yüz elli kişilik bir birlikle üzerlerine göndermiştir. Kattân ismiyle anılan bu seriyyede düşman dağıtılmış ve önemli miktarda ganimet ele geçirilmiştir.⁷⁸ Yukarıda geçtiği üzere kaynaklar, asker sayısını belirtmeden Tuleyha b. Huveylid komutanlığındaki Benî Esed'in de Ahzâb içinde yer aldığını aktarmışlardır. Hendek'ten sonra Müslümanlarla bir çatışması zikredilmeyen Benî Esed, hicrî dokuzuncu yılın başlarında içinde Tuleyha b. Huveylid'in de bulunduğu bir heyet Medine'ye gelerek Müslüman olduğunu ilan etmiştir. Heyet içinde yer alanlardan bazılarının "Ey Allah'ın Resûlü!, biz seninle savaştığımız diğer Araplar gibi seninle savaşmadan Müslüman olduk." diyerek Hz. Peygamber'i minnet altında bırakmak istediler. Bunun üzerine:

*"Onlar İslâm'a girdikleri için sana minnet ediyorlar. De ki: İslâm'a girmenizle beni minnet altında bırakmayın! Eğer doğru kimselerseniz bilakis sizi imana erdirdiği için Allah sizi minnet altında bırakır."*⁷⁹

mealindeki âyetin indiği ifade edilmiştir.⁸⁰

⁷⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/307; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 6/346.

⁷⁷ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arab*, 1/21-22.

⁷⁸ Vâkıdî *Kitâbü'l-Megâzi*, 1/341; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 6/34.

⁷⁹ Hucurât, 49/17.

⁸⁰ İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/233; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 6/266.

Hız. Peygamber daha hayatta iken Benî Esed'in kâhin ve reislerinden olan Tuleyha b. Huveylid dinden dönüp peygamberlik iddiasıyla ortaya çıktı. Bunun üzerine Hız. Peygamber onun üzerine Dirâr b. Ezver'i gönderdi. Rivayete göre Dirâr, Tuleyha'nın etrafında toplanan kişileri dağıtmış, Tuleyha'ya da kılıcıyla vurmuş ancak ona bir şey olmamıştır. Bunun üzerine halk arasında silahların Tuleyha'nın bedeninde işlemediği haberi yayılmış ve etrafında toplananlar çoğalmıştır. Onlar bu durumda iken Hız. Peygamber vefat etmiştir. Hız. Peygamber'in vefatından sonra başka kabileler de ona tâbi olmuştur. Hız. Ebû Bekir'in gönderdiği ordu tarafından yenilen Benî Esed ve müttelikleri tekrar Müslümanlıklarını ilan etmişlerdir. Suriye taraflarına kaçan Tuleyha'nın Hız. Ömer döneminde Medine'ye gelip ona biat ettiği ve bu dönemde gerçekleştirilen fetihlere iştirak edip büyük katkılar sağladığı aktarılmıştır.⁸¹

Hız. Peygamber'in eşlerinden Zeyneb bint Cahş bu kabiledendir. Hız. Peygamber'in halası Ümeyme bint Abdilmuttalib'in kızı olan Zeyneb'in dedesi Riâb, Benî Esed'in Dûdân koluna mensup olup Câhiliyye döneminde meydana gelen savaşlardan birinde vatanından ayrılarak Mekke'ye yerleşmiştir.⁸²

SONUÇ

Hız. Peygamber'in Medine'ye geldikten sonra bütün Arap kabilelerinin Medine'ye saldırı teşebbüsünde bulduklarını ve Hendek Gazvesi'nin bu saldırıların zirvesi olduğu söylenebilir. Bu savaşta Yahudi ve Müşrik Araplar arasında oluşan güçlü ittifak neticesinde Müslümanlar, Arapların tarihinde ender görülen, değişik Arap kabilelerinin en kalabalık topluluğuyla karşı karşıya kalmışlardır. Yahudilerin temasta bulunduğu ve Müslümanlarla savaşmaya teşvik ettiği kabileler, en ünlü ve güçlü Arap kabileleri olarak görülen Kureyş ve Gatafân tarafından temsil edilmişlerdir. Bu iki kabilenin dışındakiler ise onlara tabi olmuşlardır. Dolayısıyla bu savaşın ana aktörleri bu iki kabiledir.

Çalışmada konu edinen kabileler arasında Gatafân ve Benî Süleym kabilelerinin baştan beri Mekkeli Müşrikler ve Medine'deki Yahudi ve münafıklarla yaptıkları işbirlikleriyle İslâm toplumu için en büyük tehdidi oluşturdukları görülmektedir. Özellikle Gatafân'ın Benî Fezâre kolu Müslümanlara en çok düşman olan ve oturdukları yerlerin Medine'ye yakın olması nedeniyle onları en çok taciz eden kabile olarak gözükmektedir. Bu kabile Müslümanlara karşı defalarca saldırılar düzenlemiştir. Benî Süleym kabilesi ise Bî rimaûne'de ve Ahrem b. Ebi'l-Avcâ Seriyyesi'nde yüzden fazla sahâbîyi şehit etmiştir. Bu iki kabile Mekke fethine kadar Müslümanlarla düşmanca ilişkiler içinde olmuşlardır. Diğer taraftan Gatafân'ın Benî Eşca' kolu Hendek Gazvesi'nin akabinde Müslüman olmuştur. Gatafân içinde değerlendirilen ve aslen Kureyşli olduğu tespit edilen Benî Mürre, Hız. Peygamber'le düşmanca ilişkilerini hicretin dokuzuncu yılına kadar sürdürmüştür. Ehâbiş içinde değerlendirilen Benî Mustalik kabilesi ise daha önce Müslüman olmuş, dinde sebat etmiş ve bağlı olduğu Ehâbiş ittifakı ile hareket etmemiştir.

⁸¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/206; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, 3179.

⁸² İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/398; Muhammed Hamidullah, "Zeyneb bint Cahş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 44/357-358.

Başta Kureyş ve Yahudiler olmak üzere bu kabilelerin İslâm'a karşı sert ve amansız mücadelelerinin elbette birçok nedeni zikredilebilir, ancak Medine de yayılmaya başlayan İslâm Devleti'nin Arap Yarımadası'ndaki bütün unsurları endişelendirdiği gibi, onların planlarını bozduğu ve çıkarlarına zarar verdiği bir gerçektir.

Hendek Muharebesi maddi zayıflığın yaşandığı bir savaş olmaktan ziyade bir psikolojik harekât olmuştur. Çünkü iki tarafın kayıpları bir elin parmakları kadar azdır. Buna rağmen Hendek Gazvesi İslâm ümmetinin hayatında belirleyici ve sağlam bir İslâmî varlığın inşasında çok önemli bir savaş olmuştur. Müşriklerin hicretten sonra başlayan Medine'ye karşı saldırıları bu kuşatmayla son bulmuş, Medine'de durum istikrara kavuşmuş, artık herhangi bir tehditten korkulmamış, İslâm düşmanları bundan sonra burayı istila etmeyi akıllarına bile getirememişlerdir.

Hendek Gazvesi, olay ve olgularıyla, katılan tarafları ve sonucunda ortaya çıkan netice itibarıyla farklı bir savaş olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Apak, Adem. *İslâm Tarihi*. 3 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021.
- Avcı, Casim. "Kinâne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/31-32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Ensâbü'l-eşrâf*. 13. Cilt. Beyrut: Dâru'l Fikr, 1996.
- Dadan, Ali. "Câhiliyye Arap Zihninin Son Peygamberle İmtihanı: Uyeyne b. Hısn Örneği". *İSTEM*, 18/36 (2020), 229-252.
- Diyârbekrî, Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen. *Târîhu'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefîs*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009.
- Halebî, Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Bürhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed. *İnsânü'l-'uyûn fi sîreti'l-emîni'l-me'mûn*. thk. Ahmed Ta'me el-Halebî. 3 Cilt. Beyrut: Dâr el-M'arife, 2012.
- Hamidullah, Muhammed. *Hz. Peygamber'in Savaşları*. çev. Nezire Erinç. İstanbul: Yurter Yayınları, 2002.
- Hamidullah, Muhammed. "Zeyneb bint Cahş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/357-358. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî. *el-Muhabber*. Beyrut: Dâru'l-İfâka, ts.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*. thk. Ali Muhammed el-Bivâvî. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1412.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî. *Cemheretü ensâbi'l-'Arab*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3.Basım, 2003.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm b. Eyyûb ez-Zühelî, es-Sedûsî. *es-Siretü'n-nebeviyye*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru's- Sâdır, 2005.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *el-Ma 'ârif*. nşr. Servet Ukkâşe. Kahire: Dâru'l-Mâ'rif, 1981.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî el-Basrî. *et-Tabakâtu'l-kebîr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru's- Sâdır, ts.
- İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed. *'Uyûnü'l-eser fi fünûni'l-meğazî ve's-şemâil ve's-siyer*. thk. Muhammed el-Îd el-Hatrâvî-Muhyiddin Mestû. 2 Cilt. Medine: Mektebetu Dâri't-Turâs, 1992.
- İbnü'l-Esir, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed eş-Şeybanî el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-târîh*. thk. Abdullah el-Kâdî. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987.
- İbnü'l-Esir, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed eş-Şeybanî el-Cezerî. *Üsdü'l-ğabe fi ma'rifeti's-sahâbe*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-ilmîyye, 2008.

- Kapar, Mehmet Ali. "Ehâbîş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/496-497. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Kapar, Mehmet Ali. "Fezâre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/538-539. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1982.
- Kuraybî, İbrahim. *Merviyetü gazveti Beni Mustalik*. Medine: Camiatü'l-İslâmiyye, ts.
- Kurşun, Zekeriya. "Hâşimîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/412-415. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Sakîf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/10-11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Mustafa, İbrâhîm, vd. *el-Mu'cemü'l-vasît*. İstanbul: Çağrı yayınları 1992.
- Mûnis, Hüseyin. *Târîhu Kureyş*. Cidde: ed-Dâr es-Saudiyye, 1988.
- Süheyli, Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed. *er-Ravzü'l-ünüf ve'l-meş'r'u'r-rivâ*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Şâmî, Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-'ibâd*. thk. Mustafa Abdülvahid vd. 12 Cilt. Kahire: Cumhuriyetü Mısır el-Arabiyye Vezâretü'l- Evkâf, 1997.
- Şulul, Kasım. *Hız. Peygamber Devri Kronolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî. *Kitâbü'l-Megâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 3. Basım 1984.
- Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdürrazzak el-Hüseynî. *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Mustafa Hicazî. 40 Cilt. Kuveyt: Matbatü Hükümeti Kuveyt, 2001.
- Zübeyrî, Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh ez-Zübeyrî. *Kitâbü Nesebi Kureyş*. nşr. E. Levi- Provençal. Kahire: Dâru'l-Mâ'rif, 1982.